

РЕЦЕНЗИЯ

от Иван Юстинианов Кочев,

член на научното жури в конкурса за заемане на академичната длъжност
„Доцент” по професионално направление 2.1. Филология (Български език –
фонетика и фонология), обявен от Югозападния университет „Неофит Рилски”
в ДВ., бр. 61 / 05. 08. 2016 г.

В съгласие с изискванията на Правилника на ЮЗУ за процедурите по конкурсите ще отговоря на следните няколко въпроса.

1. *На конкурса* за доцент в Катедрата по български език, ЮЗУ – Благоевград се е явил само един кандидат – гл. ас. д-р Гургана Димитрова Падарева-Илиева. По процедурата не са забелязани никакви нарушения.

2. *Кандидатката* изцяло е школувана в Югозападния университет: в него е завършила висшето си образование като магистър филолог (1993–1998); в него е докторирала по „Обща и експериментална фонетика“ (1999–2006), в резултат на което е защитила дисертация в СНС по езикознание при ВАК (2006); в него става старши асистент (2006–2007) и главен асистент (2007 – досега).

Д-р Падарева притежава добри комуникативни умения. Тя е съавтор в колектив, администратор и координатор на магистърска програма по журналистика. Успоредно с преподаването работи в студио за подготовка и излъчване на радиопрограми. Притежава необходимите умения и компетенции за координация при излъчването на репортажи и воденето на новини в радио FM+.

3. *Научните трудове на д-р Падарева* основно са из областта на обявения конкурс – Фонетика и Фонология. Досегашната ѝ научна продукция се състои от 39 библиографски единици и публикации от 27 участия в национални и международни форуми с доклади и съобщения. Специално трябва да бъдат отбелязани два големи труда (1 монография и 1 съавторска книга), 2 учебника, единият от които написан самостоятелно, а другият – в съавторство. Участията ѝ в международни научни форуми в чужбина са 5, а у нас – 22. И така, след придобиване на докторска степен книгите ѝ са 2, учебниците – също толкова – 2; статиите ѝ в чужбина – 5; у нас – 24 (8 от които в реферирани издания като International Journal of Linguistics and Communication, Jezik, književnost, promene, jezička istraživanja; CPLOL (Хара); APAP (Lublin) и др.).

Издателствата в страната са предимно академични: сп. „Български език“ (София); сп. „Българска реч“ (София); сп. „Български език и литература“ (София); „Юбилеен сборник 2011“ (София); Сб. „Логопедия“ 2014 (София); „Научни трудове“ 2009, 2010, 2013 (Пловдив); Юбилеен сборник“ 2007 (В. Търново); „Проблеми на устната комуникация“ 2013 (В. Търново); „Епископконстантинови четения“ 2013 (Шумен); „Годишник на Филологическия факултет“ 2007, 2009 (Благоевград); „Юбилеен сборник“ 2015 (Благоевград).

Публикациите ѝ в чужбина, столицата и страната говорят за активната научна дейност, която непрекъснато е поддържана от кандидатката, а също така и за желанието ѝ да издига престижа на Факултета и на Университета сред останалите научни центрове у нас и зад граница. Тук специално искам да подчертая, че дори и когато д-р Падарева публикува в български списания (и по-специално в благоевградските) честа тя пише на английски, с което успява да популяризира успехите на родната лингвистика.

3.1. *Книги*

3.1.1. Основният труд, с който кандидатката се представя на конкурса, е монографията „Интонацията в контекста на принципа на езиковата икономия“, Унив. издателство, Благоевград, 2013.

Независимо от това, че за интонацията са написани многобройни изследвания у нас и в чужбина както от общолингвистично, така и от частноезиково гледище, д-р Падарева е успяла да намери нов ракурс на проучване, като свърже интонацията от определена област на българската фонетика и синтаксис с универсалията *икономия в езика*.

Трудът с основание има и подзаглавие: „Интонационни модели на въпросителни изречения без въпросителен маркер“, с което се създава възможност за изследване на вариативни ситуации (както в книжовния език, така и в диалектите) чрез експериментални сравнения.

Изследването на гл. ас. д-р Гергана Падарева-Илиева (215 с.) се състои от следните части: Предисловие (5–9); Първа глава: Интонацията – същност, концепции и теории (10–1012); Втора глава: Принципът за езиковата икономия и интонацията (101–123); Трета глава: Експериментални изследвания (124–183); 4. Обобщение (184–194); Заключение (194–195); Използвана литература (196–215).

Както се вижда, най-пространна е първата глава, в която са представени основните публикации по проблемите на интонацията в българската и чуждестранната литература (Д. Тилков, Й. Пенчев, Ан. Мишева, М. Георгиева, К. Попов – в

българската; Скорикова, Черёмисина – в руската; Халидей, Пиерхъмбърт, Либерман – в американската и още мн. други). Разкрита е различната семантична същност на някои от основните термини. Авторите и произведенията са приведени, общо взето, по години на изява, т.е. смесено, а не по школи и направления.

В частта „Интонация – синтаксис – семантика – прагматика” се разглеждат различните подходи към разработката на проблема. Основно е представен синтактичният подход към интонацията, развит в България. Известно внимание е отделено на компенсационния характер на интонацията при лексикалното елидиране на въпросителни маркери. Подчертава се, че интонацията е основно средство за сигнализиране на темо-ремната структура, сочат се собственоинтонационните единици на интонационната система, търсят се сходствата на т.нар. интонема от ранга на фонемата, откриват се някои маркирани и немаркирани членове на опозициите, прави се опит за установяване на връзката на интонацията с ударението, поставя се въпросът за паралингвистичното и лингвистичното значение на интонацията, за връзката на интонацията с експресивността (за т.нар. еспресеми) и т.н.

В глава втора „Принципът за езиковата икономия и интонацията” се разглеждат възгледите на А. Мартине за икономията в езика в двата му забележителни труда „Основи на общата лингвистика” и „Принципът на икономията във фонетичните изменения”, а също така отражението на основните му идеи в работите на Ст. Младенов, Вл. Георгиев, Ив. Дуриданов, М. Москов, Ж. Бояджиев, М. Янакиев, Ст. Брезински, Бр. Кръстев, В. Зидарова, В. Бонджолова, Вл. Мурдаров, Р. Кърлова, Г. Падарева. Разглежда се интонацията като мултифункционално явление.

Авторката приема схващането, че интонационният модел е много силно свързан с контекста и има по-скоро прагматичен, а не толкова граматичен характер (по Пиерхъмбърт 1980). Така в определена комуникативна ситуация използването на конкретен интонационен модел може да „спести” в чисто лексикално отношение, като се икономиса от употребата на модално-емоционални изрази. Тук действително Падарева свързва проблемите на интонацията с принципа на икономията. На други места обаче практически тя говори за компенсация.

Много е важна констатацията, че въпросителните изречения с въпросителни думи завършват с низходяща мелодика, подобно на други славянски езици. „По различно е обаче положението при въпросителните изречения с частица „ли”. В български език тези изречения отново имат низходяща мелодика, но в други славянски езици мелодиката е възходяща (Савицка, Бояджиев 1988). Подобна е мелодиката и при

въпросителните изречения без въпросителна частица в български език. Възходящият тон при тях се определя от мястото на ударената сричка. Интересно е да се отбележи, че в гръцки език (А. Ботинис 1991), както и в някои български диалекти, обичният начин на задаване на въпроси без въпросителен маркер е с особен акцент върху тоналния контур, който задължително е възходящ в самия край на фразата, т.е. върху последната сричка, а не върху последната ударена сричка”. Ориентирането към гръцката, а изобщо към балканската интонация (без сърбохърватски и турски) според мене е верният път, по който трябва да се върви. Едно бъдещо съпоставително изследване на югозападнобългарските диалекти с арумънски, албански и, разбира се, на първо място с гръцки би довело до много позитивни резултати.

Съпоставката със сърбохърватски е изключена, затова защото целият фонетичен, фонологичен, интонационен и синтактичен строй на този език е от друг тип, т.е. пораждащите „правила” са абсолютно други. Това се отнася също и до езици като чешки и словашки, където наличието на постоянно ударение и на дълги гласни променят интонационната картина.

Глава трета „Експериментални изследвания” за разлика от първите две е напълно оригинална. Основно тя е посветена на въпросителните изречения без въпросителен маркер. Проблемът не е разгледан досега достатъчно, тъй като акцентолозите в България са анализирали само въпросителните изречения с въпросителна дума (Мишева, Тилков, Стойков). Леко засегнат, той се среща само у Пенчев, според когото повишаващата се в края на фразата въпросителна интонация е диалектна, но прониква с известна модификация и в книжовния език. Пенчев е по-скоро склонен да обясни нейната поява в книжовния език в ситуация на „досещане” при определени контекстно-ситуативни условия. Тилков и Мишева свързват изреченията от този тип с модално-емоционалната функция на изреченията.

Чрез проверката на предварително наложени хипотези върху материала в два перцептивни експеримента, където не може все пак да бъде елиминирана субективната оценка (за което има съзнание и самата авторка), се правят следните изводи: 1) промяната в интонационния контур води до промяна в отсянката на значението на изречението, изразена чрез интонацията; 2) промяната дори само на един от сегментите на контура върху думата във фокус също води до промяна на значението; 3) различното лексикално съдържание не променя значението, изразено чрез интонационния контур; 4) промяната на синтактичната структура на изречението не води до промяна на значението, изразено чрез мелодичната структура; 5) интонацията играе компенсаторна

роля, т.е. без промяна на интонационния контур и без допълнителен лексикален материал може да се изрази друго значение.

Работата завършва с „Анализ на получените резултати, с „Обобщение“ и „Заключение“. Накрая е приложен обстоен списък на използваната литература.

Изследването е извършено коректно, езикът и стилът са прецизни, четивността е много добра.

Към работата в интерес на някои доуточнения и подобрения могат да бъдат направени някои препоръки за доизясняване ролята на стъпката, мората, регистъра, дължината, темпото, гръмкостта, паузата и пр. Не е ясно в крайна сметка приема ли Падарева концепцията за интонемата (макар че декларативно обявява, че я приема), т.е. приема ли, че на **-емично равнище** (фонема, морфема, синтаксема) съществува и **интонема**, съотнесена с фонемата, от което ще следва по-нататък установяване на маркирани и немаркирани членове, откриване на противопоставяния от типа на завършеност – незавършеност (а в границите на незавършеността ще дири ли интерогативност (книжовна и диалектна) и пр.). Всички тези терминологични въпроси не биха били поставени изобщо, ако не бяха само загатнати.

Достоинството на труда е, че той е вече отпечатан като отделна монография, тъй като е необходим и за академичното обучение на студентите по фонетика и фонология в нашия университет.

3.1.2. Втората книга на Гергана Падарева (съвместно с Б. Тодорова) е „Език и образ на медиите в Югозападна България“, 2013, Благоевград, 173 с. Темата е „отворена“, т.е. отразява ситуацията в периода 2010–2013 г. и очевидно ще продължи и в бъдеще да бъде разработвана, тъй като медиите в Югозападна България продължават да предлагат материал за анализ. Освен това тя и териториално не е изчерпана, понеже в преобладаващия брой случаи става дума за благоевградските медии. Правилно авторките отбелязват, че „регионалните медии все така продължават да не са във фокуса на изследователското внимание“ (с. 4), което провокира и написването на изследването.

В първа глава проблемът се разглежда във *вестниците* „Струма“ и „Вяра“. Поставени са въпросите за аудиторията, темите и стила на двата вестника, които, общо взето, си приличат. Отделено е специално място на лексикалните и морфосинтактичните особености, подредени и йерархично степенувани убедително. Налице е стремеж към типологизация на случаите с оглед на стиловата диференциация.

Хубавите характеристики обаче се нуждаят от илюстрирането им с материал (с. 32–33). Такъв обаче е налице в частта „Лексикални особености“, където е дадено място на прякорите, чуждиците, жаргонизмите и пр. Словообразователните проблеми са разгледани като морфосинтактични. Отразени са случаите с абrevиатури, съкращения и оцветени думи.

Във втората глава се разглеждат електронните медии (радио и телевизия), които са много на брой. Измежду тях са избрани няколко, предимно новинарски, но допълнително и с друг тип предавания: икономически, спортни, развлекателни.

Фонетичната и акцентна характеристика на медиите е извършена отлично, но граматичната не е така подредена и систематизирана, както това е направено за вестникарския стил. Не са диференцирани различните равнища – смесено са подадени факти от фонетика, морфология, лексика и фразеология.

3.2. Учебници

3.2.1. Първият учебник е самостоятелно издаден. Той е наречен „Акустична фонетика при изследване на комуникативни нарушения“, Благоевград, 2015, 142 с.

Фактически това е *учебник по фонетика*, който разглежда основните проблеми на тази дисциплина. Частнофонетичните въпроси, свързани с комуникативните нарушения се отнасят най-вече до заекването, и то предимно по материал от Д. Георгиева, имат маргинален характер. В учебника се дават сведения за сегментните характеристики на звуковете на речта изобщо, за дължината на сегментите, за фонетичната структура, за времето до началото на звученето, за прозодичните особености, сричката, ритмичната система, ударението, интонацията, техниката на записването и пр.

Учебникът е нужен за нуждите на обучението не само за студенти по логопедия, но и за специалисти, изучаващи фонетика изобщо, за докторанти, психолози и пр.

Към вероятното второ издание на учебника бих препоръчал той:

а) Да бъде хармонизиран с резултатите поне от двете издания на фонетиката на проф. Ст. Стойков „Увод в българската фонетика“ (1955 и 1961 г.). Тези фундаментални изследвания на най-големия български фонетик у нас липсват дори в библиографията накрая. Името на проф. Ст. Стойков само се споменава бегло в изложението наред с имената на други изследователи по българска фонетика. Никаква препратка към негови разработки в книгата няма, а се цитират разработки на негови ученици – Тилков и Бояджиев, които в повечето случаи повтарят негови констатации.

б) Необходимо е по-подробно да бъде обосновано наименованието „Акустична фонетика“. В учебника на кандидатката много често се говори за явления, отнасящи се както до общата фонетика, така и до *артикуляционната фонетика*, която не е акустична.

3.2.2. Вторият учебник е в съавторство с д-р Биляна Тодорова. Той носи наименованието „Български език за чужденци“. Част първа. 2009, 141 с. Предназначен е за начинаещи и за обучение както в групи, така и за индивидуална подготовка. Използвана е диалоговата форма, дадени са граматични упражнения и съчинени забавни текстове за четене, диктовка и преразказ. Граматиката е елементарна. Учебникът е снабден с любопитни илюстрации. За качеството на учебника би могло да се съди по постигнатите резултати от студентите чужденци.

4. Студии и статии

4.1. Публикации, посветени на интонацията

Голяма част от идеите, заложили в тях, се откриват в разгледаната монография и учебника, затова тук ще бъдат представени само най-съществените *изводи* от разработките (с посочване на номера на статията от приложения „Списък с публикации след придобиване на докторска степен“).

а) Интонацията досега основно е била изследвана най-вече като фонетично явление, а е необходимо да се свърже и със семантика и синтаксиса (№ 11 „Tendencies in...“).

б) Експерименталните изследвания са именно връзката между „значение и звучене“, т.е. между фонетика, семантика и синтаксис. Значението на лексикалните елементи на изречението не влияе върху „общото значение“, формулирано чрез интонационния контур (№ 19 „Експериментална проверка на теоретичния модел...“).

в) Интонационната структура, подобно на синтактичната, за всеки език е различна (№ 20 „Интонация и синтаксис – някои концепции и хипотези“).

г) Посочва се значението на интонационния контур като манипулатор в моделите на социалната комуникация (№ 12 „За значението на интонационния избор“).

д) Промените в семантичната структура на изказването могат да настъпят като резултат в интонационната структура по пътя на икономията (№ 32, № 6 „A Device for Changing...“).

е) Ролята на тоналния контур при обучението по чужд език (№ 23 „Тоналният контур – средство за предаване и(не)разбиране на определено значение“).

ж) На експерименталното проучване на интонацията с допълнителни смислови и емоционални отенъци са посветени статиите под номера _ и 28.

з) „Обобщаващ преглед на интонационните изследвания в българската лингвистична литература“ (№ 29).

4.2. Публикации на медийна тематика

„За (не)спазването на проговорната норма в медиите“ (№ 21); „Най-често срещаните езикови грешки в медийното пространство, или кой налага правилата – медиите или езиковедите“ (№ 22); „Опит за характеристика на интонацията в няколко типа радиокомуникатори“ (№ 25); „Българската реч в регионалните медии“ (№ 17).

4.3. Публикациите, посветени на *артикуляцията на алвеолната съгласна [л] като ѱ* (4 на брой), са в съавторство с д-р С. Мицова. Извършен е задълбочен анализ от фонетична гледна точка – в диалектния и книжовния български език. Отбелязва се, че преходът на веларно *л* (= *ł*) към *ѱ* е устойчива тенденция със славянска подкладка (полски, белоруски, словенски), а аз бих добавил и сърбохърватски (с близък, но неидентичен вокален резултат – *о*).

Специално внимание бих искал да обърна на изключително ценната статия с важно методологично значение „Води ли правилната артикулация и перцепция на съгласната *л* до грешки при писане?“, публикувана в „Български език и литература“ (т. 58, кн. 3, 2016), в която се изнасят прелюбопитни сведения за допускане на грешки, и по-специално за неотбелязване на *л* въобще, което е аргумент за завършването на процеса на вокализация на плавния сонор.

Д-р Падарева изнася списък от 16 забелязани цитирания (6 от които в чужбина). Всички те свидетелстват за езиковедския интерес към нейните трудове у нас и в чужбина. Имам предвид и участието ѝ в *редакционни колегии* (2 у нас и 3 в чужбина). За повишаването на нейната квалификация несъмнено роля са изиграли и 3 специализации зад граница – Гент (Белгия), Пилзен (Чехия), Люблин (Полша), както и участието ѝ в научни асоциации.

В България (ЮЗУ) тя е участник в 5 научни проекта.

5. Заключение

От всичко, приведено досега, става ясно, че научната продукция на гл. ас. д-р Гергана Падарева е богата (обемна) и е изпълнена на *високо теоретично равнище*. Тя е извънредно *ерудитан лингвист*, който отлично познава западноевропейската, руската и американската съвременна литература в областта на интонацията. На второ място, тя е и единственият специалист във Филологическия факултет, който е обърнал поглед с

проучванията си към една важна дисциплина, каквато е Акустичната фонетика на българския език при изследване на комуникативните нарушения.

Работата върху дефектологията на речта със своята *практическа насоченост* е щастливо допълнение към теоретичните ѝ интереси и придава на нейната дейност извънредно актуална значимост.

Истинска справедливо решение е обявяването на този конкурс, тъй като процедурата по него в известен смисъл би могла да бъде квалифицирана и като закъсняла.

Като оценявам високо цялостната научна продукция и активност на кандидатката, с пълна убеденост давам своя положителен вот за присъждане на академичната длъжност *доцент* на д-р Гургана Димитрова Падарева-Илиева.

22. 10. 2016 г.

Благоевград

Рецензент:

(Проф. д-р Иван Кочев)